

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันปัญหาเรื่องความขัดแย้งระหว่างประเทศต่างๆยังคงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นเรื่อยมา การทำสงครามและใช้กำลังในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ วิธีการและวิถีทางที่ทวีความรุนแรงและการศักยภาพทางการทหารที่เพิ่มมากขึ้น ก่อให้เกิดผลกระทบและความเสียหายอย่างร้ายแรง ไม่ว่าจะเป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน รวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติของแต่ละประเทศเป็นอย่างมาก ซึ่งในบางครั้งต้องใช้เวลาหลายทศวรรษในการเยียวยาและฟื้นฟูให้กลับคืนสู่สภาพเดิม จากผลของความร้ายแรงของสงครามนี้เองจึงเกิด แนวความคิดเรื่องการให้ความคุ้มครองแก่เหยื่อของสงครามคือ เป็นเรื่องของแนวความคิดว่าด้วยเรื่องมนุษยธรรม กฎหมายระหว่างประเทศที่กำหนดกฎเกณฑ์เพื่อคุ้มครองเหยื่อซึ่งได้รับผลกระทบจากสงครามนั้นก็คือ กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ (International Humanitarian Law)

หลักกฎหมายภาคสงครามโดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่เป็นการควบคุมและกำกับพฤติกรรมของรัฐเกี่ยวกับหลักการต่างๆในการทำสงครามหรือกฎเกณฑ์ซึ่งจำกัดสิทธิของรัฐในการใช้กำลังทางทหารว่าในกรณีใดจะทำสงครามได้และในกรณีใดที่ไม่อาจทำสงครามได้ (Jus ad bellum) และส่วนที่เป็นกฎเกณฑ์ในการทำสงคราม (Jus in bello) ในส่วนของ Jus in bello นั้นมีพัฒนาการที่มาจากแนวคิดทางศาสนาและแนวคิดทางอุดมการณ์ กฎหมายจารีตประเพณีเกี่ยวกับเรื่องการทำสงครามจึงเป็นกฎหมายระหว่างประเทศเรื่องแรกๆในแขนงหนึ่งของกฎหมายระหว่างประเทศ ในอดีตการทำสงครามหรือการใช้กำลังในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่ถือว่าเป็นผิดกฎหมายระหว่างประเทศ เนื่องจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอยู่ในลักษณะของการใช้กฎป่า(Law of The Jungle) รัฐมีเสรีภาพที่จะใช้กำลังในกรณีใด เมื่อใด ในลักษณะใดก็ได้กระทำโดยไม่มีข้อห้าม สิทธิในการทำสงครามถือว่าเป็นสิทธิที่สำคัญอันหนึ่งของอำนาจอธิปไตยของรัฐ¹ แต่อย่างไรก็ตามกฎเกณฑ์เรื่องการทำสงครามนับตั้งแต่ยุคกลางจนถึงศตวรรษที่

¹ อรุณ ภาณุพงศ์ , “กฎหมายระหว่างประเทศกับปัญหาการใช้กำลัง”, หนังสือรวมบทความทางวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 80 ปี ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม, คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2535), น. 408.

17 ก็ยังถูกครอบงำด้วยแนวความคิดทางศาสนาโดยเฉพาะในส่วนของแนวความคิดทาง ศีลธรรมของคริสต์ศาสนาและปรัชญากฎหมายธรรมชาติ² ดังเช่น Grotius ได้ให้ความเห็นว่าสงครามเป็นสิ่งที่ต้องกับธรรมชาติและชีวิตในสังคม เป็นสิทธิของรัฐที่จะทำสงครามได้ สงครามที่เป็นธรรมนั้นจะต้องเป็นสงครามที่ชอบธรรมในฐานะที่เป็นการใช้กำลังต่อต้านความอยุติธรรม ส่วนอะไรเป็นความอยุติธรรมนั้นขึ้นอยู่กับกฎหมายธรรมชาติ(natural law) คือความสำนึกร่วมกันของมนุษย์ในความถูกต้องและความมีเหตุผลนั่นเอง³ รวมทั้งเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าจึงได้มีการคิดค้น พัฒนาและเพิ่มศักยภาพในการทำสงคราม การพัฒนาอาวุธยุทโธปกรณ์ให้เพิ่มอานุภาพการทำลายล้างให้สูงขึ้นเรื่อยๆอย่างไม่หยุดยั้ง ขณะที่ความทารุณโหดร้ายของสงครามก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆเช่นกัน⁴ จึงได้มีแนวความคิดเรื่องมนุษยธรรมเพื่อคุ้มครองผู้ที่ตกเป็นเหยื่อจากการสงครามขึ้น โดยการประมวลกฎหมายและจัดทำเป็นลายลักษณ์อักษรนั้นเริ่มเกิดขึ้นเมื่อช่วงศตวรรษที่ 19 กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายระหว่างประเทศภาคสงคราม เป็นกฎเกณฑ์ทางกฎหมายที่เกิดจากสนธิสัญญาหรือจารีตประเพณีเพื่อใช้ปกป้องและช่วยเหลือผู้ที่ตกเป็นเหยื่ออันเกิดจากการสู้รบด้วยเหตุผลทางด้านมนุษยธรรมเพื่อจำกัดสิทธิของฝ่ายที่พิพาทกันในการใช้วิธีการสู้รบและปกป้องคุ้มครองบุคคลที่ได้รับผลกระทบจากการสู้รบ⁵

กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศนั้นประกอบไปด้วยกฎเกณฑ์ต่างๆที่มุ่งคุ้มครองผู้ที่ไม่สามารถทำการสู้รบได้ ผู้ที่เป็นเหยื่อซึ่งได้รับผลร้ายจากการสู้รบ อีกทั้งมุ่งที่จะจำกัดวิธีการและวิถีทางในการสู้รบ เช่น อนุสัญญาเจนีวาทั้ง 4 ฉบับ ซึ่งมีสาระสำคัญที่มุ่งคุ้มครอง

² Dieter Fleck, The Handbook of Humanitarian Law in Armed Conflict , (Oxford :Oxford University Press, 1995) ,p. 105.

³อรุณ ภาณุพงศ์ , “กฎหมายระหว่างประเทศกับปัญหาการใช้กำลัง”, เอกสารประกอบการสอนวิชา กฎหมายระหว่างประเทศกับปัญหาการเมืองปัจจุบัน ระดับปริญญาโท คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ,2534, น. 3.

⁴ จตุรนต์ ธีระวัฒน์, กฎหมายระหว่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2550), น. 571.

⁵ จากประวัติศาสตร์การวิวัฒนาการในเรื่องมนุษยธรรมระหว่างประเทศนั้นเป็นการวิวัฒนาการเรื่องความสมดุลระหว่างความจำเป็นทางด้านการทหาร(Military Necessity) และความจำเป็นทางด้านมนุษยธรรม(requirement of humanity) ซึ่งในการทำสงครามนั้นถ้าหากจะดำเนินการแล้วจะให้สิ่งที่มีคุณค่าไม่สมกับสิ่งที่แลกเปลี่ยนแล้วก็ไม่ควรจะทำ

ผู้ประสบภัยจากสงคราม โดยกำหนดการปฏิบัติต่อบุคคลผู้ประสบภัยในกรณีต่างๆ ได้แก่ การปฏิบัติต่อเชลยศึก(Prisoner of war) เจ้าหน้าที่การแพทย์ การปฏิบัติต่อกำลังพลของกองทัพซึ่งออกจากการรบไม่ว่าจะเนืองมาจากการได้รับบาดเจ็บ ป่วยไข้ เรืออับปาง เรื่องการจำกัดและการกำหนดวิธีการและวิถีทางในการสู้รบนั้นก็คือ การห้ามโจมตีเป้าหมายทางพลเรือน (Civilian Object) การห้ามโจมตีเป้าหมายบางประเภทซึ่งได้รับการคุ้มครองเป็นพิเศษ และการห้ามใช้อาวุธบางประเภทที่เป็นอาวุธซึ่งมีอำนาจทำลายล้างสูง (Weapons of Mass Destruction : WMD) ภาวะสงครามหรือการขัดกันทางทหารนั้นนอกจากจะก่อผลเสียหายอย่างร้ายแรงโดยการก่อให้เกิดการทำลายล้างและความสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างมหาศาลแล้ว ผลกระทบจากสงครามยังก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม โดยความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลร้ายต่อระบบนิเวศวิทยาเป็นวงกว้าง ทั้งนี้จากการใช้อาวุธเคมีชีวภาพในการสู้รบส่งผลกระทบต่อพื้นที่และส่งผลร้ายเป็นระยะเวลายาวนานจนถึงรุ่นลูกหลาน เพราะสารพิษจากอาวุธเคมีชีวภาพเหล่านั้นสะสมอยู่ในระบบนิเวศน์ ทั้งในพื้นดิน แหล่งน้ำ และชั้นบรรยากาศ

ปัญหาที่การใช้อาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพเกิดขึ้นนับตั้งแต่เมื่อครั้งสงครามเวียดนามต่อเนื่องมาถึงสงครามอิรักส่งผลให้ประชาคมระหว่างประเทศหันมาตระหนักถึงปัญหาและความร้ายแรงของการใช้อาวุธชนิดดังกล่าว เนื่องจากลักษณะของอาวุธเคมีชีวภาพที่ไม่อาจควบคุมและจำกัดขอบเขตของผลความเสียหายและความร้ายแรงในการนำมาใช้ในการโจมตีได้ อีกทั้งสารเคมีหรือสารชีวภาพบางชนิดมีราคาถูกแต่ให้ประสิทธิภาพในการทำลายล้างสูง นับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาจึงมีความร่วมมือของประชาคมระหว่างประเทศในจัดทำสนธิสัญญาพหุภาคีในการห้าม ควบคุมและจำกัดอาวุธเคมีชีวภาพและสารที่อาจนำไปใช้เป็นอาวุธเคมีชีวภาพ รวมไปถึงประชาคมระหว่างประเทศได้ตระหนักถึงปัญหาในส่วนของผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในภาวะสงคราม แต่บทบัญญัติส่วนกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศทั้งในส่วนกฎเกณฑ์ที่คุ้มครองเหยื่อจากการใช้อาวุธ การห้ามใช้เทคนิคการดัดแปลงสิ่งแวดล้อมในทางทหาร อนุสัญญาห้ามอาวุธเคมีและอนุสัญญาห้ามอาวุธชีวภาพยังมีข้อบกพร่องที่ควรได้รับการแก้ไขปรับปรุง ตลอดจนปัญหาเรื่องการตีความถ้อยคำ การบังคับใช้กฎหมาย มาตรการในการควบคุม ตรวจสอบและดำเนินการให้เป็นไปตามพันธกรณีตามอนุสัญญา รวมไปถึงความรับผิดชอบของรัฐซึ่งกระทำความผิดในการเอื้อยวชาญใช้ค่า เสียหาย ความรับผิดชอบทางอาญาของปัจเจกชนผู้กระทำความผิด

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังต่อไปนี้

- (1) เพื่อทราบและเข้าใจวิวัฒนาการและแนวคิด การควบคุมอาวุธ เคมีและอาวุธชีวภาพกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมในกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ รวมทั้งทราบถึงนิยามและลักษณะของอาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพ
- (2) เพื่อทราบและเข้าใจหลักการและกฎเกณฑ์กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในการควบคุมอาวุธ เคมีและอาวุธ ชีวภาพ ซึ่งประกอบด้วยหลักการคุ้มครองเหยื่อและกฎเกณฑ์การควบคุมวิธีการและวิถีทางในการสู้รบที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ พิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาเจนีวาฉบับที่ 1 อนุสัญญาห้ามอาวุธเคมี อนุสัญญาห้ามอาวุธชีวภาพและอนุสัญญา ENMOD พร้อมทั้งวิเคราะห์และตีความว่ากฎเกณฑ์ดังกล่าวนี้มีประสิทธิภาพหรือครอบคลุมเพียงพอ รวมทั้งวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคของเรื่องดังกล่าว
- (3) เพื่อศึกษาให้ทราบและเข้าใจถึงการใช้และการดำเนินการตามพันธกรณีในพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาเจนีวาฉบับที่ 1 อนุสัญญาห้ามอาวุธเคมี อนุสัญญาห้ามอาวุธชีวภาพและอนุสัญญา ENMOD กลไกทางกฎหมายในการดำเนินการตามอนุสัญญาดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและ เสนอแนะแนวทางเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการควบคุมอาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- (4) เพื่อศึกษาให้ทราบและเข้าใจถึงความรับผิดชอบของปัจเจกชนและรัฐต่อกฎเกณฑ์ในการควบคุมการใช้อาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม
- (5) เพื่อวิเคราะห์และ เสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาล้าหลังของอนุสัญญาที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมอาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพกับการปกป้อง สิ่งแวดล้อมตามกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ

ข้อสมมุติฐานของการศึกษา

กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในการควบคุมอาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมนั้นยังไม่มีปัญหาในทางปฏิบัติและข้อจำกัดในทางกฎหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาในการบังคับใช้ กลไกในการดำเนินการตามกฎหมายตามพิธีสารเพิ่มเติมอนุสัญญาเจนีวาฉบับที่ 1 (AP I) อนุสัญญาเกี่ยวกับการห้ามใช้เทคนิคการดัดแปลงสิ่งแวดล้อมในทางทหาร

หรือการใช้ที่เป็นปฏิบัติอื่นใด (ENMOD) อนุสัญญาว่าด้วยการห้ามการพัฒนา การผลิตและการสะสมอาวุธชีวภาพ อาวุธที่เป็นสารพิษและการห้ามทำลายล้างด้วยอาวุธเหล่านั้น ค.ศ. 1972 (Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction 1972) และอนุสัญญาว่าด้วยการห้ามพัฒนา ผลิต สะสม และใช้อาวุธเคมีและว่าด้วยการทำลายอาวุธเหล่านี้ ค.ศ. 1993 (The Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and their Destruction 1993) ซึ่งข้อบ่งชี้ดังกล่าวนี้ ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการดำเนินการตามพันธกรณี รวมไปถึงมาตรการทางกฎหมายเรื่องความรับผิดชอบของรัฐและปัจเจกชนต่อกฎเกณฑ์ในการควบคุมการใช้อาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ขอบเขตการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษา วิเคราะห์หลักการ กฎเกณฑ์และกลไกในทางกฎหมายในการควบคุมอาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพกับการปกป้องสิ่งแวดล้อมภายใต้กรอบของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ รวมทั้งศึกษาวิเคราะห์ความรับผิดชอบของรัฐและปัจเจกชนหากมีการละเมิดหลักเกณฑ์ทางกฎหมายภายใต้พันธกรณีตามกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในส่วนของการควบคุมการใช้อาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์และกลไกทางกฎหมายดังกล่าวนี้ถูกนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ เพียงใด

วิธีการศึกษาวิจัย

วิธีการศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร (documentary research) โดยการศึกษารวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารต่างๆทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษจากหนังสือตำราและบทความทางกฎหมายของนักกฎหมายระหว่างประเทศที่ได้รับการยอมรับ รวมทั้งวารสาร ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต วิทยานิพนธ์ เอกสารเผยแพร่ขององค์การสหประชาชาติซึ่งเป็นข้อมูลของสมาชิกใหญ่แห่งสหประชาชาติและคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ และตราสารระหว่างประเทศต่างๆที่เกี่ยวข้องโดยนำมาเรียบเรียงในเชิงบรรยายและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่รวบรวมทั้งภาษาต่างประเทศและภาษาไทย

การศึกษาวិทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาให้เห็นถึงความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงอย่างมีระบบให้สามารถเข้าใจหลักการและกฎเกณฑ์กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในการควบคุมอาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพกับการปกป้องสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิเคราะห์ปัญหาข้อบกพร่องและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา

- (1) ทำให้ทราบถึงหลักการและกฎเกณฑ์กฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในการควบคุมอาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพ
- (2) ทำให้ทราบถึงหลักการและกฎเกณฑ์ในการปกป้องคุ้มครองสิ่งแวดล้อมตามกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการใช้อาวุธเคมีชีวภาพ
- (3) ทำให้ทราบถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของการใช้วิธีการในการทำสงครามโดยใช้อาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพ
- (4) ทำให้ทราบถึงปัญหาและข้อบกพร่องของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศในการควบคุมอาวุธเคมีและอาวุธชีวภาพกับการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม และทราบถึงแนวทางในการป้องกันตลอดจนวิเคราะห์ถึงปัญหาข้อบกพร่องของกฎหมายมนุษยธรรมระหว่างประเทศ